

АВГУСТИН ВОЛОШИН В ОЦІНЦІ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

Майже всі соратники Августина Волошина — будівничі незалежної Карпато-Української держави, яким вдалося вижити за часів угорської окупації Закарпаття і уникнути сталінських таборів, — видали за кордоном свої спогади про нього. Особливо цінний матеріал міститься в щоденнику і споминах славетного закарпатського поета, письменника і громадського діяча Василя Гренджі-Донського. Наш земляк упродовж десятиліть йшов нога в ногу з А.Волошином, був живим свідком подій, що відбувалися в краї у міжвоєнний період. Перу письменника належать кілька спеціальних статей про багатогранну діяльність і життєвий шлях майбутнього президента. Зокрема, такі як: «Августин Волошин і вдячність начальника шкільного реферату», «Короткий життєпис державного секретаря о.Августина Волошина», «Отець д-р. Августин Волошин». В них В.Гренджа-Донський вказував на чільне місце А.Волошина в нашій історії і культурі, його великий вклад у розвиток освіти і науки краю.

У 1938р. Гренджа-Донський справедливо відзначив, що «як чехи мають свого Масарика, так і ми, Підкарпатські українці, маємо свого Августина Волошина. Це наша гордість і наша слава. Волошин — наша новітня історія...». У «Короткому життєписі...» Гренджа-Донський пише про дитячі роки і формування національної свідомості видатного політичного діяча. «Батько нашого національного відродження о.Августин Волошин, — писав він, — побачив світ в наших зелених горах на Верховині, в селі Келечині, окр. Волівська, де його батько був священником. Свою національну свідомість набув уже в хаті своїх батьків, де говорилося по-українськи. Верховина наша говорить чистісінькою українською літературною мовою й донині і це на молодого хлопця мало вплив. По-мадярськи дуже мало знав, що коли прийшов до Ужгородської гімназії, з мадярською мовою мав труднощі і лише з поправкою перейшов».

Юнак тягнувся до знань. «З гімназії їде молодий талановитий студент на теологію в Ужгороді, а опісля в Будапешті й закінчує, придбавши також фах професора фізики. Зразу стає професором Ужгородської учительської семінарії». В той же час А.Волошин активно включається в громадську працю.

Величезний внесок зробив А.Волошин як видавець, популятизатор нашої історії. Його праці, що широко були відомі в народі, посіяли в людях зерно освіти, науки, яке зросло в часі. «Найбільшою заслугою о.Волошина є те, що в ті часи найбільшої мадяризації пише і видає книги, шкільні підручники і редагує майже єдину на той час газету «Наука»... Працює в товаристві ім. святого Василя Великого, а коли мадярська влада закрила це товариство, організує разом з іншими друкарню і книгарню «УНЮ». Ці слова Гренджі-Донського є відповіддю деяким історикам, які намагаються зробити з А.Волошина «служу кількох господарів», який переходив від одних до інших заради своєї кар'єри. Та чи зробив він взагалі собі кар'єру? На глибоке переконання В.Гренджі-Донського, «Августин Волошин — найбільший наш муж новіших часів, не зробив жодної кар'єри, хоч його широке знання, досвіди й здібності та великі заслуги просто предестинували його на найвищі достоїнства». А скільки зробив корисного А.Волошин для формування кадрів нашої інтелігенції? Саме вона в 30-х роках була ініціатором величезних державних перетворень, яким, на жаль, не судилося здійснитися. Про це теж не міг не сказати В.Гренджа-Донський: «Як директор семінарії, виховує сотні, тисячки найсвідомішої нашої інтелігенції, народних працівників...»

Задовго до 1938 року А.Волошин починає активно займатися політичною діяльністю. Особливо з цього відношення слід виділити його участь у подіях 1918-1919 рр., коли після розпаду Австро-Угорської монархії вирішувалася доля нашого краю. Історики по-різному трактують ці події, а окремі зображують Волошина — політика як авантюриста, який миттю з орієнтації на Угорщину повернувся до щойноутвореної Чехословаччини. А як розумів його участь в тих подіях В.Гренджа-Донський? В «Короткому життєписі...» він пише, що «найбільшу роль відіграє о.Августин Волошин під час перевороту, коли треба рішати про долю народу. Організовує і веде Народну Раду, а коли була небезпека, що розшматують нашу країну, то збирає сточленну делегацію з трьох народних рад і 8-го травня 1919 року під синьо-жовтими прапорами веде до Праги. Що наше Підкарпаття заховало на свою цілісність, це заслуга о.Волошина». Звичайно, така оцінка ролі Августина Волошина багато в чому суб'єктивна, адже не можна всі ці важливі в житті нашого народу події трактувати виключно на фоні окремої людини, однак заперечувати особистий вклад Волошина було б теж несправедливо.

А.Волошин був надзвичайно чуйною людиною, яка вміла углядіти майбутні таланти. Він, у деякій мірі, дав дорогу в життя і молодому письменнику Гренджі-Донському. «Карпатський соловейко» не раз на це вказував. Вже будучи широко відомим письменником, В.Гренджа-Донський у своїй доповіді-

статті «Українська культура на Закарпатті на початку цього сторіччя і за першої Чехословаччини» у 1968р. говорив, що, якщо до першої його книги передмову написав галицький поет Василь Пачовський, то до другої — Августин Волошин. У 1939р, прем'єр-міністр запропонував Гренджу-Донському посаду редактора урядової газети «Нова свобода» і не помилився у кандидатурі.

В.Гренджу-Донського можна по праву вважати літописцем подій кінця 30-х років. Він яскраво описує в своєму щоденнику звістку про призначення А.Волошина прем'єр-міністром: «Люди з великої радості по вулицях обнімалися, підкидали шапки вгору і плакали з великої втіхи. Я ще в житті не бачив такого захоплення, такого ентузіазму...». Або: «...Вістка про нову владу прийшла о третій годині і зразу рознеслася не тільки в столиці, але й по цілому Підкарпатті. За десять хвилин знав Хуст, Рахів, Ясіня, Волове. По вулицях люди стискали собі руки, цілувалися, здоровили один одного, в багатьох очах блищали сльози радості, що маємо свою щиро українську владу».

Августин Волошин не випадково був призначений прем'єр-міністром, а згодом обраний президентом. Не було на той час більш авторитетної і улюбленої в народі постаті. Численні його виступи на мітингах супроводжувалися бурхливими оваціями. «Коли я законферував, — відзначав Гренджа-Донський, — що до мікрофону приступав батько нашого відродження о.Августин Волошин, то оваціям і оплескам не було кінця». Таке відбувалося завжди, як тільки на трибуну піднімався карпатських прем'єр.

Важка ноша випала на його долю. Нелегий був час. У тих складних умовах треба було просуватися вперед до повної незалежності. Були помилки, сумніви, надії, яким не судилося здійснитися. Уже в перший день свого прем'єрства, виступаючи перед народом, А.Волошин сказав: «Перед владою важке і відповідальне завдання закласти тривалу основу під будову нашої держави і подбати, щоб кожний син нашого народу мав працю. Я вірю, що нам Бог допоможе в нашій праці, а вас прошу підтримати нас і надалі так віддано, як дотепер». Перші дні прем'єрства переконали Волошина, що нелегко буде домагатися незалежності. Цікавий епізод, який свідчить про відкритість Волошина, його цілеспрямованість, наводить В.Гренджа-Донський: «...До прем'єр-міністра Волошина зараз підійшов мадярський полковник Невицький. Прийшов намовляти прем'єра, щоби піддався мадярам, бо і так нема смислу тепер іти проти Мадярщини...» Прем'єр Волошин надзвичайно обурився на таку мадярську безличність і полковникові Невицькому відповів так: — Іди і скажи тим, що тебе послали, що ми із глибини душі їх ненавидимо. Ми мадярів добре знаємо і нічого спільного не хочемо з ними мати. Коли б ми прилучилися до вас, то нашу сіль і наше дерево ви візьмете задармо, а тепер будемо вам продавати за гроші...»

15 березня 1939р. назавжди увійде в історію волелюбних краян, бо цього дня Закарпаття вперше стало вільним. Цього дня А.Волошин з надією говорив: «...Ми розбудуємо Карпатську Україну з признанням повних прав і національним меншостям, щоб всі громадяни Карпатської України почувалися щасливими». На одному із засідань Сойму, вже будучи президентом, Волошин сказав: «Прошу Всевишнього, щоб скріпив нашу віру й позволив нам розбудувати нашу Землю для щастя й добра українського народу та цілого населення Карпатської України».

На жаль, цим благородним і справедливим задумах не суджено було збутися. Мадярська солдатня брудним чоботом вже топтала нашу землю. Тисячі молодих хлопців з різних куточків України йшли під кулі й танки, щоб не пропустити ворога. Починалася трагедія Карпатської України...

По-різному склались долі двох наших видатних земляків. Василь Гренджа-Донський, пройшовши крізь пекло фашистських тюрем і таборів, опинився в Словаччині, де і жив до самої смерті. Августин Волошин, заарештований у 1945р. людоловами з НКВС, закінчив своє життя в Бутирській тюрмі. До останніх днів В.Гренджа-Донський зберігав у своєму серці любов і пошану до президента Карпатської України. Він був глибоко переконаний, що «такий муж заслужив, щоб його іменем назвали найкращі площі та вулиці, щоб йому ставили пам'ятники. Це все ми зробимо, як прийде на це час». Такий час прийшов.

На наших очах відбувається, хоч і запізнений у часі, але закономірний, процес повернення нам Августина Волошина у рідний край і рідну Україну. Ми не тільки повертаємо собі його спадщину, тим самим ми повертаємо собі нашу історію і нашу культуру.

**Микола ВЕГЕШ,
доктор історичних наук.**